
Güven, A. & Ölmez, F.N. (2020). Alanyalı İpekli Dokuma Ustası Nurten Gümüş. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 4, 16 -32.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 09.11.2020

Kabul / Accepted: 16.11.2020

Araştırma Makalesi/Research Article

ALANYALI İPEKLİ DOKUMA USTASI NURTEN GÜMÜŞ¹

Azime GÜVEN* & Filiz Nurhan ÖLMEZ**

Öz

Nurten GÜMÜŞ Antalya'nın Alanya ilçesinde yaşayan Alanya'da günümüzde ipekli el dokumacılığı yapan ender ustalardan biridir. 1958 doğumlu olan Gümüş, 8 yaşında başladığı ipekli el dokumacılığı sanatını 58 yıl boyunca sürdürmüştür. Ustanın bu sanata başlamasındaki temel etken ailesinin ipekli el dokumacılığı yapıyor olmasıdır. Ailesi çocukluğunda ipek kumaş ve kumaştan ürettikleri giyim ve dekoratif ürünleri satarak geçimlerini sağlamışlardır. Ustanın aile mesleği olan ipekli el dokumacılığına gönül vererek meslek edinmişve günümüze kadar üretime devam etmiştir. Nurten GÜMÜŞ, Alanya kuşağı, dar dokumalar, ipek kravat, renkli ipek fularlar dokuyup satmaktadır. 2012 yılında Alanya Belediyesi bünyesinde ipekli el dokumacılığı alanına nitelikli sanatçı yetiştirmek adına kurs vermiştir. İpekli el sanatları dokumalarını tanıtmak amacıyla Alanya Belediyesi önderliğinde yurt dışına tezgâhlar götürüp tanıtım çalışmalarına katkı sağlamıştır. Bu makalede ustanın hammadde temini ve hazırlık aşamasında kullandığı yöntemlerin; çözümlü çözme ve tezgâha aktarma, dokuma teknikleri, kullanılan araç gereçlerin ve üretilen ürünlerin ayrıntılı olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Sanatçının Alanya ipekli el dokumacılığına yaptığı katkılar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İpek, Nurten Gümüş, Alanya, Antalya, Dokuma

¹Bu makale, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı'nda yürütülmekte olan "Alanya İpekli El Sanatlarına Yön Verenler" başlıklı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünden alınmıştır.

* Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı Yüksek Lisans Mezunu.azimeguven93@gmail.com

** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertuş Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü. filiz.olmez@ahievran.edu.trOrcid: 0000-0002-2764-4514

SILK WEAVING MASTER FROM ALANYA: NURTEN GUMUS

Abstract

Nurten GÜMÜŞ is one of the rare craftsmen who make silk hand weaving in Alanya, living in Alanya district of Antalya. Born in 1958, Gümüş continued the art of silk hand weaving, which she started at the age of 8, for 58 years. The main factor for the master to start this art is that his family is making silk hand weaving. Her family made a living by selling clothing and decorative products made of silk and fabric in her childhood. She has set his heart on silk hand weaving, which is the family's profession of the master, and has continued production until today. Nurten GÜMÜŞ weaves and sells Alanya belts, narrow fabrics, silk ties, colored silk scarves. In 2012, she gave a course to train qualified artists in the field of silk hand weaving within the Municipality of Alanya. In order to promote the silk handicraft weaving, she took the looms abroad under the leadership of Alanya Municipality and contributed to the promotion works. In this paper, the methods used by the master during the raw material supply and preparation phase; warp unwinding and loom transfer, weaving techniques, tools used, and products produced are examined in detail. Contributions of the artist to Alanya silk hand weaving are revealed.

Keywords: *Silk, Nurten Gümüş, Alanya, Antalya, weaving*

1. GİRİŞ

İpek, tekstil hammaddeleri içerisinde kendine özgü parlaklığı, yumuşaklığı, zarafeti ile tarih öncesi devirlerden beri kullanılan, lüks ve gösterişli tekstiller için aranan bir materyal olmuştur. M.Ö. 6000 yıllarında Hindistan'da ipekböceğinin yetiştiği ve bundan 3000 yıl sonra Hint krallarından biri tarafından İran hükümdarına ipekli dokuma hediye edildiği bilinmektedir (Seven, 1963'den Aktaran Söylemezoğlu, 1995: 13). İpekböceği ilk olarak Çin'de kültüre alınmış ve yetiştirilmiş, buradan Kore ve Japonya'ya yayılarak Uzakdoğu ülkelerinin simgesi haline gelmiştir. Daha sonra Hindistan, İran ve Türkistan'da kullanılarak buradan Anadolu'ya gelmiştir. M.S. 552'de Anadolu'dan Avrupa'ya yayılmış ve Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde hızla yaygınlaşmıştır. Antalya, Alanya ve Side limanları Tarihi İpek Yolu üzerinde Asya'dan getirilen malların denizyolu ile batıya Avrupa'ya taşınması nedeni ile tarih boyunca önemli olmuştur. Günümüzde Uzakdoğu ülkeleri başta olmak üzere yaş koza üretimi 58 ülkede yapılmaktadır (Söylemezoğlu, 1995: 16).

Antalya, ipekböcekçiliği ve ipek dokumacılığı alanında ülkemizde ilk sekiz il içerisinde yer almaktadır. Bunda rolü olan etkenler; iklimsel uygunluktan dolayı diğer illerden daha erken hammaddeye erişebilme ve coğrafi konumdan dolayı ürettiği dokumaları doğrudan liman üzerinden pazarlayabilmedir. Bu özellikleri nedeniyle tarih boyunca Antalya'da ipekböcekçiliği ve ipekli dokumalar ekonomisinde önemli rol oynamıştır. İpekböcekçiliğinin ve ipekli el dokumacılığının Antalya'da en yaygın olduğu yerler günümüzde Alanya ve Gazipaşa İlçeleridir (Davulcu vd., 2015:125).

Mekikli dokumacılık Alanya'da çok eski devirlere kadar uzanmakta olup ham ve pişmiş ipekten üretilen ipekli kuşak, şal, kumaş dokumalar oldukça ünlüdür (Koçak, 2012: 233). 40-50 yıl öncesine kadar her evin başköşesinde bir tezgâh bulunur ve bu tezgâhlarda dokunan kumaşlar mendillik, gömleklik, nakışlık, cibinlik ve bürümcük olarak adlandırılırdı. Alanya Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü bünyesindeki İpek Atölyesinde ve Geleneksel El Sanatları Merkezi'nde, "Dut Ağacından Dokuma Tezgâhına" gibi projelerle ipekböcekçiliğini tanıtmak, yaygınlaştırmak ve bu geleneği gelecek nesillere aktarmak amaçlı etkinlikler yürütmüştür. Alanya yöresinde günümüzde mekikli dokumacılık Kaleiçi'nde

bazı evlerde basit, kamçısız, yüksek tezgâhlarla varlığını sürdürmektedir (Karacadağlı, 2017: 29, 43, 45).

Alanya ipekböçekçiliğinin geçmişine bakıldığında farklı alanlarda emek harcamış ve yörede ipekböçekçiliğine yön verdiği görülen birçok isim ön plana çıkmaktadır. Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı'nda yürütülmüş olan "Alanya İpekli El Sanatlarına Yön Verenler" başlıklı Yüksek Lisans Tezinin bir bölümünden alınmıştır. Tezin amacı, günümüzde Alanya'da ipekli el sanatlarına yön veren önemli kişileri gün ışığına çıkarmak ve onların biyografilerini hazırlayarak Alanya ipekböçekçiliğine yaptıkları somut katkıları ortaya koymaktır. Alanya ipekli el sanatlarında yürütülen faaliyetler, ipekli dokumacılık, diğer ipekli el sanatları, koza yetiştiriciliği, koza pazarlamasıdır. Makalede kamu kurumlarından alınan bilgilere dayalı olarak araştırma grubuna seçilen dokuma ustalarından biri olan Nurten GÜMÜŞ'ün tanıtılması amaçlanmıştır.

Araştırma gurubu katılımcısı Nurten GÜMÜŞ Antalya'nın Alanya ilçesinde yaşamaktadır. GÜMÜŞ, Alanya'da şu an aktif olarak dokuma yapan ipekli el dokumaları sanatçısıdır. 1958 doğumlu olan Gümüş, ipekli el dokumacılığının yanında bir ev hanımıdır. Gümüş öğrenimini ilkökul düzeyine kadar tamamlayabilmiştir. Araştırma gurubu katılımcısı Nurten GÜMÜŞ evli ve 2 çocuk annesidir.

GÜMÜŞ yaşamını doğumundan itibaren Antalya ilimizin Alanya ilçesinde Alanya kalesi civarında geçirmiştir. Halen yörede ipekli el dokumacılığı yapmaktadır (Şekil 1: a, b) (Gümüş, 2019, Sözlü Görüşme, Alanya).

Şekil 1. Nurten Gümüş a. Atölyesinde, b. Tezgahı başında (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

2. Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada alan araştırması yöntemlerinde yararlanılmıştır. Araştırmanın verileri 2019 yılının Haziran ayında başlayıp, 2019 yılının Ekim ayına kadar süren süreçte alanda görüşme, inceleme, fotoğraflama yöntemleri ile toplanmıştır. Bu çalışma kapsamında Halk Eğitim Merkezi ve Alanya Belediye'sinden gerekli bilgiler alınmıştır. Bu bilgilere dayanılarak yörede ipekböcekçiliğine yön verenlerden biri olduğu varsayılan Nurten Gümüş incelenmiştir. Önceden hazırlanmış olan sorular çerçevesinde yapılan yüz yüze görüşmelerde yaşam öyküsü, mesleki deneyimleri ve Alanya ipekböcekçiliğine katkıları ile ilgili bilgiler toplanmış, kullanılan hammadde ve araç-gereçler ile üretim aşaması fotoğraflarla belgelendirilmiş, elde edilen veriler çözümlenmiş ve metinler halinde sunulmuştur. Ayrıca ipekli el sanatlarına ilişkin literatürler incelenip konu ile ilgili kavramsal olarak gerekli veriler toplanmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Mesleki Deneyimleri ile İlgili Bilgiler

Nurten GÜMÜŞ'ün, mesleki deneyim ve bilgi birikimi incelenmiş, dikiş, nakış ve ipekli el dokumasına yönelik teknik bilgi ve beceriye sahip olduğu belirlenmiştir. Usta, ipekli el dokumaları sanatının teknik ve becerilerini küçük yaşlardan itibaren annesi ve anneannesinden öğrenmiştir. Nurten GÜMÜŞ, 8 yaşından beri 58 yıldır ipekli el dokumacılığı yaparak hayatını sürdürmüştür. Usta'nın bu mesleğe başlamasındaki temel etken ailesinin ipekli el dokumacılığı yapıyor olmasıdır. Ailesinin ipek kumaş ve kumaştan ürettikleri giyim ve dekoratif ürünleri satarak geçimlerini sağladığı tespit edilmiştir. Aile mesleği olan ipekli el dokumacılığı ile geçimini sağlamaktadır. Herhangi bir meslek odası veya sivil toplum örgütüne üye olmayıp bireysel üretici şeklinde faaliyet göstermektedir.

3.2. Dokumada kullandığı gereçler

Nurten GÜMÜŞ'ün ipekli el dokumacılığının hammaddesi olan kozayı kooperatiflerden ve köylerdeki üreticilerden satın aldığı öğrenilmiştir. Şekil 2a'da Nurten GÜMÜŞ'ün hazır olarak satın aldığı kozalar görülmektedir. İpekböceği kozasını çeşitli işlemlerden geçirerek ipek ipliği elde etmektedir.

Nurten GÜMÜŞ, ipek iplik elde etmek için yaptığı uygulamaları anlatmıştır. Bu anlatılara göre sırasıyla şu işlemler yapılmaktadır: İlk önce kozalar 90-95 santigrat derecede kaynayan suyun içerisinde yaklaşık bir saat boyunca kaynatılır. Kozaları kaynatmanın amacı, kozada ipek liflerini tutan serizin adı verilen yapıştırıcı maddeyi sıcaklık ve su yardımı ile yumuşatarak, ipeğin çekilebilir duruma gelmesini sağlamaktır. Daha sonra kaynatılan kozalardan ipek iplik çekebilmek için bir çalı yardımıyla kozaların üzerine hafifçe vurulur. Kozanın başlangıcı olan kamçıbaşı ipeği çalıya dolanarak yakalanır (Şekil 2b). Yakalanan bu uç ılgıdıra bağlanarak ipek çekilmeye başlanır. Ayrıştırılan ipek iplikçekildikçe ılgıdıra dolanır ve çile haline gelir (Şekil 2c). Kozadan iplik çekimi işlemi kozanın ipeği bitene kadar sürer. Ancak kozadan ipek tamamen bitmez. Bir kısım ipek kozanın dibinde kalır buna teknik olarak tava dibi yörede ise zar veya güğül denir. Daha sonra kurumaya bırakılır (Şekil 2d)(Gümüş, 2019, Sözlü Görüşme, Alanya).

Şekil 2: a. Nurten Gümüş'ün İpekli El Sanatlarında Kullandığı Koza, b. İpek İplerin Ayrıştırılması, c. Ilgıdıra Dolama İşlemi, d. İpek İpliğin Kurutulması (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

Tava dibi ipeği yani güğül ipeği Alanya kuşağının dokunmasında, asıl koza ipeği ise diğer ürünlerde kullanılır. Kozadan çekilerek kurutulan ipeklere kirmanda büküm verilir bükümlü iplik haline getirilir. Bükülerek kat verilen ipek iplik çile haline getirilir ve kurutulur. Kurumaya bırakılmış olan

ipek iplik tüylenmemesi için haşillanır. Haşıl için kullanılan madde şu şekilde hazırlanır: 1 kaşık zeytinyağı ve 3 kaşık un suda eritilir. Karıştırarak kaynatılır, yeteri kadar sıcak su eklenerek hazırlanır. Haşıl maddesi kullanılarak ipek ipliğın çözgü işlemleri esnasında tüylenmemesi ve elektriklenmemesi için haşillama işlemi yapılır. Hazırlanan haşılın içerisinde iplik yaklaşık 1 saat bekletilerek ve tekrar kurumaya bırakılır. 1 saatin sonun haşılın içinden çıkarılan ipek iplik sıkılarak tekrar kurumaya bırakılır (Gümüş, 2019, Sözlü Görüşme, Alanya). İpek çile kuruduktan sonra ipliklerin dolaşmaması için elemeye takılır (Şekil 3a). Daha sonra ipek ipliği çarkta çağlık makaralarına sarılır (Şekil 3b) (Gümüş, 2019, Sözlü Görüşme, Alanya).

Şekil 3a:İpliğın Elemeye Takılması, b. Çark ileİpliği Çağlık MakaralarınaSarma (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

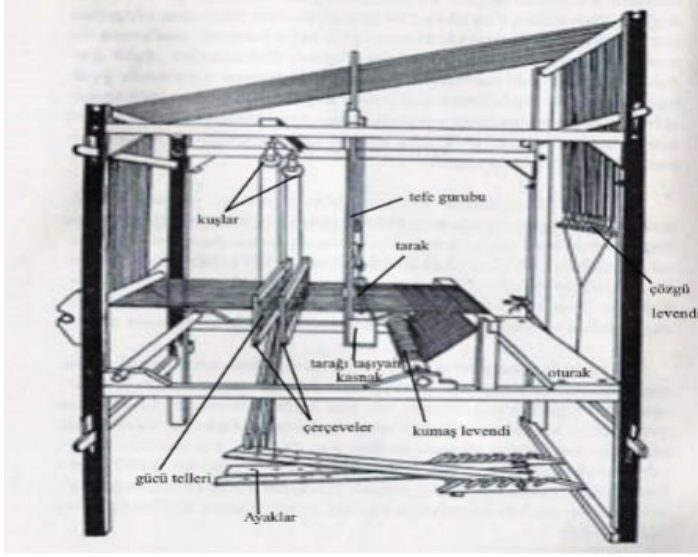
3.3.Dokumada kullandığı araçlar

Dokumada kullanılan araçlar tezgâh ile tezgâhı oluşturan parçalar ve tezgah dışı araçlar olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Tezgâh ile tezgâhı oluşturan parçalar, Nurten GÜMÜŞ'ün kullandığı ve elinde olan araçlardır. Ustanın ipekli el dokumalarını, iki ayaklı, iki çerçevesi *çulfalık* adı verilen kamçısız el tezgâhında ürettiği gözlenmiştir. Usta sanatı olan ipekli el dokumacılığını çulfalık tezgahında öğrenmiştir. Ustanın dokumayı öğrendiği ve halen kullandığı tezgâhlar Şekil 4a ve b' de görülmektedir.

Şekil 4: a. Nurten Gümüş'ün ipeklî el dokumacılığını öğrendiği tezgâh, b. Günümüzde kullandığı tezgâh (Azime Güven ve Nurten Gümüş Arşivi, Alanya 2019)

Kamçısız tezgâhlar çerçeve (gücü) sayılarının artırılıp eksiltilmesine ve çerçevelerinhareket düzeninin el veya ayakla kontrol edilmesine göre farklılık gösterirler. En az ikiçerçeveye sahip olması gereken kamçısız tezgâhlarda her bir çerçevenin hareketi bir ayağa (pedala) bağlıdır. Yörede söylenen adıyla *çulfalık tezgahında* başlıca üç ana işlem ile dokuma yapılmaktadır; ağızlık açma, atkı atma ve atkı sıkıştırma. Tezgâhın bu üç ana işlemi yapan parçaları şunlardır (Şekil 5):

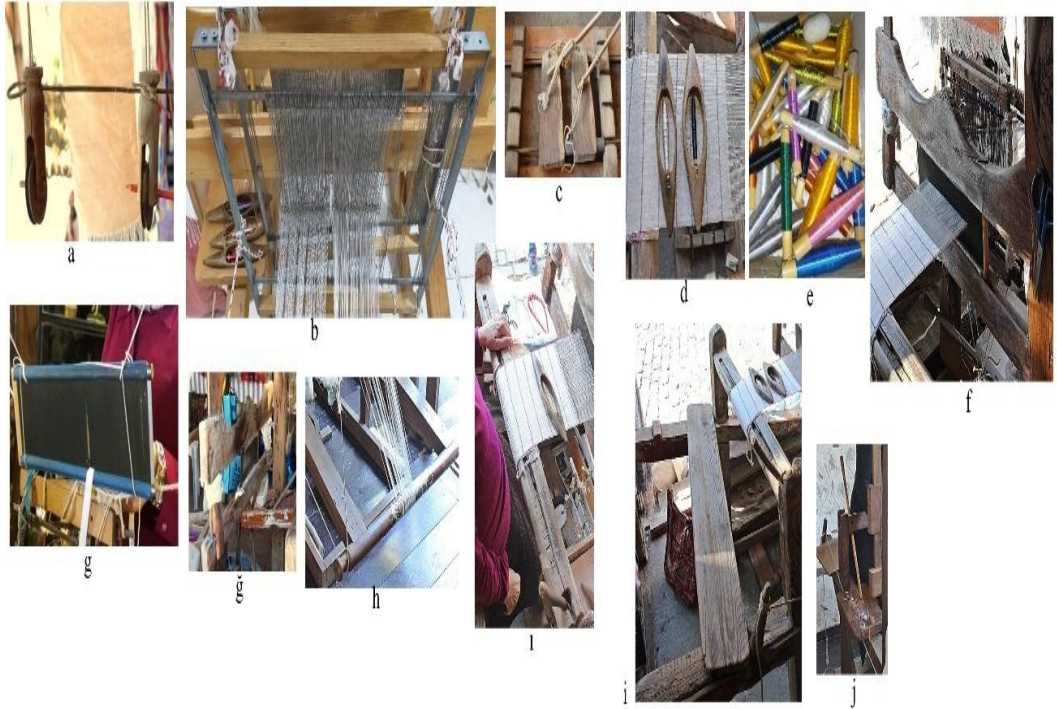
Şekil 5. Çulfalıktezgahın şematik çizimi (<http://tr-hometextile.blogspot.com/2014/06/>'dan alınarak uyarlanmıştır)

Ağızlık açma işleminin yapılmasını sağlayan parçalar: Bunlar çerçeveleri taşıyan *kuşlar* (*çarmıkan*) (Şekil 6a), *çerçeveler*, çerçevelerin içerisinde *gücü telleri* (Şekil 6b) ve çerçevelere bağlı *ayaklardan* (Şekil 6c) oluşur. Çerçeve sayısı kadar ayak vardır. Çerçevelerin içerisindeki gücü tellerine takılı çözgü ipliklerinin, ayaklara basılıp, bırakılarak çerçeveleri ile birlikte, yukarı ve aşağı doğru hareket etmesi ağızlığı oluşturur.

Atkı atma işleminin yapılmasını sağlayan parçalar: Bunlar *mekik* (Şekil 6d) ve *masuralar* (*masırlar*) dan (Şekil 6e) oluşur. Mekik, atkı ipliğinin sarılı olduğu masurayı taşıyan birimdir. Çözgü iplikleriyle atkı ipliklerinin bağlantı yapabilmesi için, atkı ipliğinin ağızlığın içinden geçmesini sağlayan parçadır. Birinci ayağa basıldığında kuşların taşıdığı çerçevelerden birincisi yukarı kalkar. Ağızlık açılır ve mekik açılan ağızlıktan elle atılır, mekik yolunu izleyerek karşıya ulaşır. Mekiğin bu hareketi sırasında, mekiğin içerisindeki masuraya sarılı olan atkı ipliği, masuradan sağılarak düz bir şekilde çözgü iplikleri arasına yerleşir.

Atkı sıkıştırma işleminin yapılmasını sağlayan parçalar: Bunlar *tefe gurubu* (Şekil 6f) denilen parçalardır. Tefe gurubu, dokuma sıklığına göre değişen numaralarda olan bir *tarak* (Şekil 6g) ve tarağın takıldığı hareketli *kasnaktan* (Şekil 6ğ) oluşur. Mekik birinci hareketini yaptıktan sonra devreye tefe grubu girer. Tefe içerisinde tarak olduğu halde kumaşa doğru itilir. Bu hareketle atkı ipliği, çözümlü iplikleri arasına sıkıştırılır, dokumaya aynı işlemlerle devam edilir ve kumaş yüzeyi oluşmaya başlar.

Bunlara ek olarak çözümlünün üzerine sarıldığı *çözümlü levendi veya çözümlü ağacı* (Şekil 6h), dokunan kumaşın sarıldığı *kumaş levendi veya kumaş selmini* (Şekil 6ı) ve dokuyucunun oturduğu *oturak* (Şekil 6i), gerginliği sağlayan çözümlü ve kumaş yönünde yer alan *sabitleme ağaçları* (Şekil 6j) gibi parçaları vardır.

Şekil 6. Çulfalıktezgah parçaları:a. Kuşlar veya çirmakan, b. Çerçeve ile üzerinde gücü telleri,c. Ayaklar veya ayaklık, d. Mekikler, e. Masularalar veya masırlar, f. Tefe gurubu, g. Tarak, ğ. Kasnak, h. Çözümlü levendi veya çözümlü selmini, ı. Kumaş levendi ve kumaş selmini, i. Oturak, j. Germeye yarayan sabitleme ağacı (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

Tezgâh dışında kullanılan araçlar ise şunlardır (Gümüş, 2019, Sözlü Görüşme, Alanya):

Çözgü aparatı: Çözgü aparatı üzerinde 10 cm arayla çiviler bulunan,iki uzun ağaç kazığından oluşmaktadır (Şekil 7a). Aparatın yan tarafında çözgüyü çapraza almaya yarayan ekleme bir parça vardır (Şekil 7b).

Çağlık:Nurten GÜMÜŞ 40 makaralık bir çağlığa sahiptir ve bunu kendi imkanları ile yaptırmıştır (Şekil 7a).

Çark: İpek ipliğimakaralara sarmaya yarayan araçtır (Şekil 7c). Çark adı verilen araç bir çeşit çıkırık olup ustaya ailesinden kalmıştır.

Eleme: Eleme adı verine araçkecedere veya gülcen olarak bilinir. İpek iplerin çözgüye alınırken dolaşmasını engelleyen araç olup ailesinden kalmıştır. (Şekil 7d).

İlgıdır: 35-40 cm uzunluğunda, dikdörtgen şeklinde bir tahta ve bunun iki ucunda dikey konumda sabitlenmiş iki çubuktan oluşur. Ortasındaki tutmak için yapılan yerden tutularak, koza kaynadıktan sonra kozadan çekilen ipliğičile halinde sarmak için kullanılır (Şekil 7e).

Kirman: İpek ipliğe büküm vermek için kullanılır(Şekil 7f).

Şekil 7. Tezgah dışında kullanılan araçlar: a. Çözgü aparatıve çağlık, b. Çapraza alma (ağızlık) işleminde kullandığı ekleme parça, c. Çark veya çıkırık, d. Eleme veya gülcen, e. İlgıdır, f. Kirmanipliği (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

3.4. Dokuma aşamaları

Dokuma işlemi çözümlü çözmekle başlar. İpek iplik sarılan makaralar çağlığın çivilerine takılır ve çözümlü çözmek için kullanılır. Çağlıkta 32 adet makara geçirme için çivi bulunmaktadır. Kullanılan çivi sayısı çözümlü olacak olan çözümlü sayısına göre değişir. Sanatçı, Alanya kuşağı, fular, kumaş, kravat vediger ürünlerde 360 tel çözümlü çözmektedir. Ancak ürün türüne göre değişen sayılarda çözümlü çözümlü de belirtmiştir. Örneğin; 50 cm eninde ipekli kumaş için 800 tel; 30 cm eninde fular için 500 tel; 25 cm eninde beyaz kumaş için 360 tel; 50 cm eninde Alanya kuşağı için 360 tel; 20 cm eninde fular için 360 tel çözümlü çözmektedir.

Makaralar çağlığa geçirildikten sonra duvarda bulunan çözümlü aparatının çivilerinden istenen çözümlü uzunluğu kadar çözümlü uzatılarak çözümlü çözümlü. Beyaz kumaş ve diğer ürünler için 170 m Alanya kuşağı için 2 m uzunluğunda çözümlü hazırladığını belirtmiştir. Çağlıktan sağılan iplik, çağlık çivilerine istenilen uzunlukta dolandıktan sonra ağızlık yapılması için çözümlü aparatının ucuna eklenen çapraza alma aparatına uzatılır. Burada 8 şeklinde dolanarak, ipliklerin karışmadan tezgâha aktarılmasını sağlayan ağızlık adı verilen kısım oluşturulur. Bu şekilde istenen sayıya ulaşıncaya kadar çözmeye devam edilir. Çözümlü tamamlandıktan sonra çözümlü ağacından çile halinde sarılarak çıkarılır. Çözümlü aparattan alınmadan önce çapraza alma (ağızlık) yapılan bölümde çözümlülerin karışmaması ve ağızlığın bozulmaması için araya *gaybe ipi denilen* renkli bir iplik geçirilir. Uzun bir çile halinde olan çözümlü ipliklerinin birbirlerine dolanmaması için çözümlü aparatından toplanırken zincir yapılır. Çözümlü ağacından çile halinde sarılarak çıkarılan çözümlü ipliği kazanlarda tercihe göre seçilen renklerde boyalar ile kaynatılarak boyanma işlemlerinin yapıldığı gözlenmiştir.

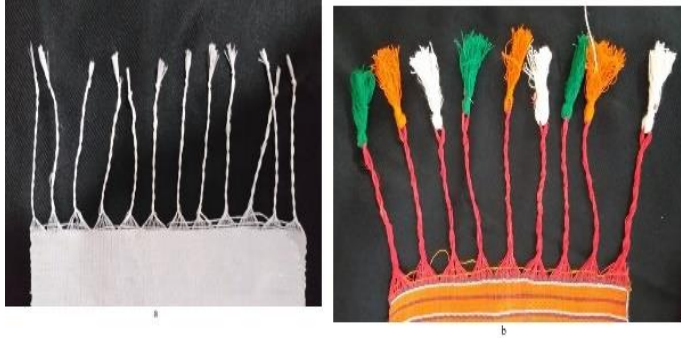
Bu aşamaların devamı olarak çözümlü ağacından çıkarılmış ipek çözümlüleri dokuma tezgâhına taşınır. Bunun için önce dokuma tezgâhı dokuma işlemleri için hazır hale getirilir. Çözümlü çilesi yerde, tezgâhın çerçevesi üzerindeki gücü tellerine tek tek bir gücü tığı yardımıyla geçirilir. Dokuma bezayağı¹ örgüsünde olduğu için iki çerçeve kullanılır. Çözümlülerin ağızlıkla

¹Bezayağı örgüsü: Çözümlü ve atkı ipliklerinin dokuma yüzeyinde yaptığı her farklı bağlantı bir dokuma örgüsü oluşturur. Bu bağlantıların en küçük birimine dokuma örgüsü veya birim örgü denir. Dokuma kumaş yapıları içinde, temel dokular olarak bilinen ve birbirinden bütünüyle farklı kesişme düzenleriyle elde edilen üç örgü yapısı bulunmaktadır. Tüm diğer örgülerin temelini oluşturan bu yapılar, bezayağı, dimi ve saten (atlas)

ayrılan yarısı birinci çevçevenin, diğer yarısı ikinci çerçevenin telleri arasından sırayla geçirilir. Geçirirken şu sıra izlenir: 1. Çözü 1. Çerçevenin 1. Gücüsünden, 2. Çözü 2. Çerçevenin 1. Gücüsünden, 3. Çözü birinci çerçevenin 2. Gücüsünden, 4. Çözü 2. Çerçevenin 2. Gücüsünden geçirilir. Bütün tek numaralı çözüler 1. Çerçevenin, bütün çift numaralı çözüler 2. çerçevenin geçirilerek işlem tamamlanır. Çerçevelerin arkasında kalan çözü iplikleri tezgâhın çözü levendine gruplar halinde bağlanır. Gücü tellerinden geçirilen ipek iplikler tarak taharına hazır hale gelir. Tarak taharı için, gücünün önünde kalan çözü iplikleri belli bir düzende tezgâhın tarağının dişlerinden tarak tığı yardımıyla geçirilir. Tarağın 1cm'sinde 4 diş bulunmaktadır. Her dişten 4 çözü toplamda 800 çözü 50 cm'lik bir dokuma için taraktan geçirilir. Tarak taharı tamamlanan çözüler tezgâhın kumaş levendine küçük guruplar halinde bağlanır. Leventler kendi ekseni etrafında çevrilerek çözü, el ağacı yardımıyla gerginleştirilir, sıkıştırıcı değnek ile sabitlenir. Bu aşamadan sonra tezgâhın ağızlığının açılması için tezgâhın altında bulunan ayakların çerçevelere bağlanması işlemi yapılır. Birinci ayak birinci çerçeveye, ikinci ayak ikinci çerçeveye, ayaklık ipleri denilen kalın ve sağlam iplerle bağlanır vetezgâh dokumaya hazır hale gelir. Dokumaya hazır hale getirilen çulfalık tezgâhındaki oturma tahtasına dokuma yapacak kişi oturur. Çark yardımıyla masıra dolanmış iplikler mekiğin içerisine yerleştirilir. Masırın ucu çözü ipliğinin sağ kısmındaki kumaşın ilk sırasına bağlanır. Mekik sağ ele alınarak sağ ayakla sağ pedala basılır. Mekik açılan ağızlıktan elle sola geçirilir. Ayak pedaldan çekildikten sonra tefedeki tarak yardımıyla atkı ipi sıkıştırılır. Aynı işlem sol ayak içinde tekrarlanır. Sol ayak sol pedala basınca sol eldeki mekik açılan çözü ipinin arasından sağa doğru geçirilir. Dokuma üzerinde farklı renkte ipek iplik kullanılmak istenirse dokunmakta olan atkı ipliği kesilir, mekiğin içindeki masır çıkartılır. Çıkartılmış olan masırın yerine öncesinden hazırlanmış olan farklı renkteki masır mekiğin içerisine yerleştirilerek dokuma işlemine devam edilir. Dokunan kumaş serminine sarılır. Belirlenen ölçüde dokuma yapıldıktan sonra yeni bir dokumaya geçileceği zaman yapılan işlemler tekrarlanır. Aynı çözü üzerinde yeni bir dokumaya devam etmek için bir önceki dokuma ile arasında 10 cm boşluk bırakılır. Bu dokumada istenilen ölçüye ulaşıncaya masırdan gelen ipek iplik kesilerek dokumadan ayrılır. Arka el ağacı

örgülerdir. Bezayağı dokuma örgüsü, yörede en çok kullanılan ve en basit olanıdır. Çözü ve atkı iplikleri birbirinin bir altından bir üstünde geçerler (Kayabaşı vd, 2011: 64).

çıkartılarak dokunan ipek kuşaklar selmin ağacına tekrar sarılır. Bu işlemin ardından öncesinde culfalık tezgahına bağlanmış çözümlü ipliklerinin uçları çözülür. Çözülen çözümlü iplikleri kücü ve taraktan çıkartılır. Saçaklar taranır, düzeltilir ve bükülür. Bükme işlemi dokumalar düz bir zemine serilerek, düzenli bir şekilde, masa üzerinde yapılır. Masa üzerinde ürünün çözümlü ipliklerinin sökülmemesi için çözümlü ipliklerinin 1. sırasından 35- 40 tane çözümlü ipliği el yardımıyla ayrılır. Ayrılıp, tutulan demet tam ortasından ikiye ayrılır. İplik demetinin yarısı el yardımıyla ileri ve geri hareket ettirerek hafif bükülür. Aynı işlem diğer yarısında da tekrarlanır. Hafif bükümü yapılmış çözümlü ipliklerinin sökülmemesi için büküm ucuna düğüm atılır (Şekil 8a, b). Bu şekilde saçığı da oluşan ipekli dokumalar kullanıma hazır hale getirilir.

Şekil 8. Bükülü saçıklar: a. Beyaz ipekli dokuma saçığı, b. Alanya kuşağı saçığı (Azime Güven Arşivi, Alanya 2019)

3.5. Sanatçının dokuduğu ve tasarladığı ürünler

Nurten GÜMÜŞ, ipekli el dokumaları kapsamında Alanya kuşağı, filitre² ile birleştirilmiş iki dar dokumadan yapılan örtü, ipek kravat, renkli ipek fularlar, beyaz ipekli kumaşlar, bu kumaşlardan dikilen gömlekler, şallar üretmektedir. Sanatçının ürettiği ipekli el dokumaları ürünlerinden Şekil 9a-f'de görülmektedir.

²Filtre: İki dar dokumayı ipek ipe öreerek birleştirilme.

Şekil 9. Nurten Gümüş'ün eserleri: a. Alanya kuşağı, b. Çeşitli renklerde fularlar, c. İpek sehpa örtüsü, d. İpekli mendil, e. İpek gömlek, f. İpek kravat, g. İpek şal

SONUÇ VE ÖNERİLER

Nurten GÜMÜŞ' ün ipekli el dokumaları alanında eğitim, üretim ve pazarlama noktasında özel sektörle bir ilişkisinin yoktur. Bireysel çalışan ve bağımsız bir üreticidir. Örgütlü çalışmak için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Sanatçının ipekli el dokumacılığı alanında yaşadığı çeşitli zorluklar vardır. Bu sorunlar genel olarak şu şekilde sıralanabilir;

Hammadde temininde karşılaşılan sorunlar; dokumalarının hammaddesi olan kozanın son zamanlarda üretiminin az olmasından dolayı hammaddeyi temin etmede sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.

Üretim sürecinde karşılaşılan sorunlar; Dokuma sürecinde tezgâh ve tezgâh dışı araçların bozulması veya kırılması durumlarında bakım, onarım ve tamir ettirmede sıkıntı yaşadığını belirtmiştir.

Tanıtım alanında yaşadığı sorunlar; Sanatçı ürünlerinin Alanya bölgesinde ve bölge dışında tanıtımının tam olarak yapılamamasından, tanıtım ile ilgili bilgi ve deneyimi olmadığından yakınmıştır.

Pazarlama alanında yaşadığı sorunlar; Sanatçı ürünlerini satacağı sürekli bir pazarın olmadığını, ürettiği ürünlerin büyük çoğunluğunu Alanya Belediyesinin satın aldığını belirtmiştir.

Usta, ipekli el dokumalarının üretim sürecinin zahmetli ve yeterince maddi kazanç sağlamıyor olmasının meslek olarak benimsenmesi anlamında

büyük bir engel teşkil ettiğininve gelecek kuşaklara aktarılamadığını belirtmiştir. Usta, hayatını adadığı ve severek yaptığı bu sanatın hak ettiği değeri görmediğini ve eski talebinin azaldığını ipekli el dokumalarının tercih edilmediği dile getirmiştir. Nurten GÜMÜŞ, yaşadığı bu sorunların çözümü noktasında devlet kurumlarından herhangi bir destek almadığını, sanatını kendi çabalarıyla ayakta tutmaya çalıştığını, devletin ipekli el dokumacılığına yönelik teşvikleri hakkında herhangi bir bilgisi bulunmadığını ifade etmiştir. Nurten GÜMÜŞ, Alanya bölgesinde hali hazırda ipekli dokumacılıkla uğraşan kendisi dışında2 kişi bulunduğunu ve bunların da dokumacılığı bırakmak istediklerini belirtmiştir.

Nurten GÜMÜŞ'ün mesleki bilgi ve becerileri geliştirerek sanatını günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Bunun yanında gelecek kuşaklara bu güzel sanat dalının aktarılması için eğitimler vermiştir. Örgün eğitim kapsamında 2012 yılında Alanya Belediyesi bünyesinde ipekli el dokumacılığı alanına nitelikli sanatçı yetiştirmek için kurslar vermiştir. Resmi eğitim kurumları dışında kendi mahallesinde komşularına ve akrabalarına daha doğrusu bu sanatı merak eden, öğrenmek isteyen herkese karşılık beklemeden öğretmiş ve ipekli el dokumacılığının gelecek kuşakların hafızalarında yer alması için mücadele etmiştir. Nurten GÜMÜŞ, ipekli el dokumacılığının Alanya'da bugünkü durumuna gelmesi için, kamu kurumları aracılığıyla verdiği eğitimlerle, sergi ve tanıtım organizasyonlarına katılarak katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Davulcu, M. M. Tokat ve S. Yörür. (2015). Antalya'da Yaşayan Geleneksel Meslek, Sanat ve Zanaatlar, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Antalya.
- Kayabaşı, N., Z. Erdoğan ve F. Söylemezoğlu. (2011). Türk El Sanatları, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara.
- Karacadağlı Çalık, S.G. (2017). Alanya'da Yaşayan El Sanatları, Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koçak, F. N. (2012). Anılarla Alanya,Özhür Ofset Matbaa, Konya.
- Seven, H., (1963). Dutçuluk ve İpekböcekçiliği. Hakimiyet Matbaası. Bursa. Aktaran: *Söylemezoğlu, F. (1995). Antalya İlinde Üretilen İpekböceği (Bombyxmori) Kozalarının Kozala Kalitesi ve Kozalardan Çekilen İpek Liflerinin Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.*

Söylemezoğlu, F. (1995). Antalya İlinde Üretilen İpekböceği (Bombyxmori) Kozalarının Koza Kalitesi ve Kozalardan Çekilen İpek Liflerinin Bazı Teknolojik Özellikleri Üzerinde Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
URL 1 <http://tr-hometextile.blogspot.com/2014/06/>, Er. Tar: 03.03.2020